

HET VERHAAL VAN OVERIJSEL:

HART VAN DE HANDEL 2.0

BIERBROUWEN IN OVERIJSEL
door de eeuwen heen

Inhoudsopgave:

1. Voorgeschiedenis
2. Hart van de Handel
3. Archeologie zichtbaar maken
4. Restauratie en herstelwerkzaamheden
5. Immaterieel erfgoed
6. Resultaten
7. Planning
8. Dekking en projectbegroting
9. Tot besluit

Focke en Joyce Hettinga bij de presentatie van Kamper trots 2019

Comité van aanbeveling 'Hart van de Handel':

- Bort Koelewijn, burgemeester van de gemeente Kampen
- Jan Derks, ex-directeur Stedelijk Museum Kampen
- Hendrik Jan Houtsma, directeur Quintus Kampen
- Jelle Wouda, directeur Stadsgehoorzaal Kampen

1 - Voorgeschiedenis

1.1 Historische schets

De stichting is in 1986 opgericht door een aantal afgestudeerden van de Christelijke Academie voor Beeldende Kunst (CABK) in Kampen. Reden hiervoor was, dat de academie weliswaar opleidde tot een zeer gedifferentieerd denken over de kunst, maar de kunstenaar nauwelijks handvatten aanreikte om zichzelf als beeldend kunstenaar staande te houden in de maatschappij. Kunstenaars die zichzelf staande wisten te houden in de kwetsbare markt, konden wel wat professionele ondersteuning gebruiken. Daarnaast misten zij bovendien de reflectie van collega's. Reflectie die kon ondersteunen, kritiek kon leveren en adviezen kon aandragen.

1.2 Beknopte geschiedenis

In de loop der jaren is er veel gebeurd. Zo heeft de stichting al bij haar vijfjarig lustrum een Vriendenkring opgericht, deze Vriendenkring vierde in 2016 haar zilveren jubileum. Het Rijksmonument dat nu te boek staat als 't Huys der Kunsten (Voorstaat 20), blijkt het eerste *Steenen Langhuys* van Kampen te zijn en werd aangekocht door de stichting in 2001.

Verder heeft de stichting zich jarenlang ingezet voor het behoud van de historische smederij aan de Voorstraat, de laatste van velen in Kampen. Deze smederij is verworven in 2003.

1.3 Huys der Kunsten

't Huys der Kunsten (sinds 2003) is de thuishaven geworden van de stichting. Op de begane grond houdt zij kantoor. De overige vijf studio's in het gebouw zijn, tot op heden, de werkplaats geweest van diverse creatieve ondernemingen. In 2015 vond er een verbouwing plaats waarbij de zolderverdieping geschikt werd gemaakt voor bewoning. Twee 'artist-in-residence' studio's zijn hiervan het resultaat. Op de begane grond heeft de stichting in de loop der jaren, met steeds wisselende deelnemers en steeds wisselende vrijwilligers, inmiddels meer dan tachtig bijzondere tentoonstellingen gemaakt. Kunstenaars en publiek hebben de weg weten te vinden naar Huys der Kunsten.

1.4 Doelstellingen van de stichting

In 2018 heeft stichting Werk in Uitvoering haar naam definitief gewijzigd in Museum Huys der kunsten. Deze naamswijziging is bij notariële akte vastgelegd. De doelstellingen van de stichting zijn aangepast evenals het bestuursmodel. Een raad van toezicht is in het leven geroepen.

De stichting hanteert de Governance Code Cultuur en de Code Culturele Diversiteit.

Doelstellingen:

- a) *Het vestigen en onderhouden van een museum c.q. een permanente instelling te vestigen en te onderhouden in de panden Voorstraat 16 te Kampen, bekend als De Smederij en Voorstraat 20 te Kampen bekend, als 't Huys der Kunsten.*

Dit museum staat ten dienste van de samenleving en haar ontwikkeling.

Het museum verwerft, behoudt, onderzoekt, presenteert, documenteert en geeft bekendheid aan de materiële en immateriële getuigenissen van de mens en zijn omgeving, voor doeleinden van studie, educatie en genoegen.

- b) *Het stimuleren en bevorderen van de creatieve groei van professionele kunstenaars onder meer door het beschikbaar stellen van woon- en werkruimte en door het organiseren van tentoonstellingen in het museum met de daarbij passende documentatie en publiciteit.*

Eveneens is de volgende formulering in de statuten opgenomen:

Het museum is evenals de stichting, opgericht zonder winstoogmerk. In het voorkomende geval dat er sprake zal zijn van winst, zal deze geheel aangewend worden voor de vervulling van de museale doelstellingen.

Uit de Beleidsvisie:

Museum Huys der Kunsten, gevestigd in twee monumentale panden in de binnenstad van Kampen. wil toewerken naar een landelijke uitstraling en een landelijk publiek aantrekken.

2 – Hart van de Handel

2021 staat voor Stichting Museum Huys der Kunsten uit Kampen in het teken van het project 'Hart van de Handel', dat als doel heeft om zoveel mogelijk publiek kennis te laten maken met de rijke koopmansgeschiedenis van Kampen en specifiek met het leven van koopman Henrick Aeltz. Dit project werd in 2019 als een zeer succesvol pilot opgezet en smeekt haast om een vervolg. Hart van de Handel 2.0 zoomt dieper in op het leven van een rijk patriciërsgezin in de middeleeuwen en het, inmiddels opnieuw populair geworden, ambacht van bierbrouwen. Ambachten waren het kloppend hart van de maatschappij, en bierbrouwen was één van de meest lucratieve, in Overijssel, maar zeker ook in Kampen.

Dit wil museum Huys der Kunsten inzichtelijk maken door op actuele wijze inzicht te geven in de historie; de historie van 't Huys, van de stad Kampen, van de provincie Overijssel en van internationale betrekkingen. De leidraad hierbij is immateriële erfgoed, het middeleeuws ambacht van bier brouwen.

Stichting Museum Huys der Kunsten is eigenaar van twee Rijksmonumenten in de Voorstraat te Kampen. De historische hoefsmederij, met gevelsteen uit 1768, Voorstraat 16, is 250 jaar onafgebroken in gebruik als smederij. De hoofdlocatie van Museum Huys der Kunsten is Voorstraat 20. Dit pand werd gebouwd als patriciërswoning in de 14e eeuw; Henrick Aeltz liet het eerste 'Steenen Langhuis' bouwen; ongewoon voor die tijd, de man was letterlijk steenrijk. Zijn rijkdom vergaarde hij door de handel op de Oostzee, met de befaamde Kamper Kogge's. Henrick Aeltz was dan ook een belangrijk personage in de geschiedenis van de stad én de provincie.

3 – Archeologie zichtbaar maken

Tentoonstelling met boek en brochure.

In 2021 viert Museum Huys der Kunsten het twintigjarig jubileum door terug te blikken op de belangrijke restauratie in 2001. Deze restauratie vond plaats door RijksMonumentenzorg en was één van de laatste belangrijke restauraties in de stad Kampen. Er wordt een tentoonstelling ontwikkelt samen met Alexander Jager, de stadsarcheoloog in Kampen en bekend van zijn meesterwerk “Kampen in de Middeleeuwen”. Alexander Jager kwam in het jaar 1999 als stadarcheoloog aan het werk bij de gemeente en één van zijn eerste grote klussen was het historisch onderzoek ter plaatse van Voorstraat 16, 18 en 20, het ensemble gebouwen dat nu Museum Huys der Kunsten wordt genoemd. Dhr. Jager blikt graag met ons terug op de rijke collectie vondsten die hij er heeft aangetroffen.

Deze collectie bestond onder meer uit:

- Sloffen
- Kammen
- Spelden
- Pannen
- Schalen
- Rijk servies
- Bekers
- Bierpullen
- Onderdelen van houten vaten

Alexander Jager heeft de medewerking aan de tentoonstelling toegezegd. Hiervoor worden vitrinekasten aangeschaft om de veiligheid van de waardevolle vondsten te waarborgen.

Samenwerking voor de tentoonstelling: stadsarchief en stadsdepot Kampen.

Vormgeving van de tentoonstelling: Nieke Bouman.

Bij de tentoonstelling wordt een fraaie brochure (leporello) uitgebracht.

Ter gelegenheid van het twintigjarig jubileum Huys der Kunsten wordt bovendien een boek uitgebracht, waarin de wording van 't Huys der Kunsten centraal staat. De tekst van dit boek zal geschreven worden door auteur Saskia Lensink.

4. Restauratie- en herstelwerkzaamheden

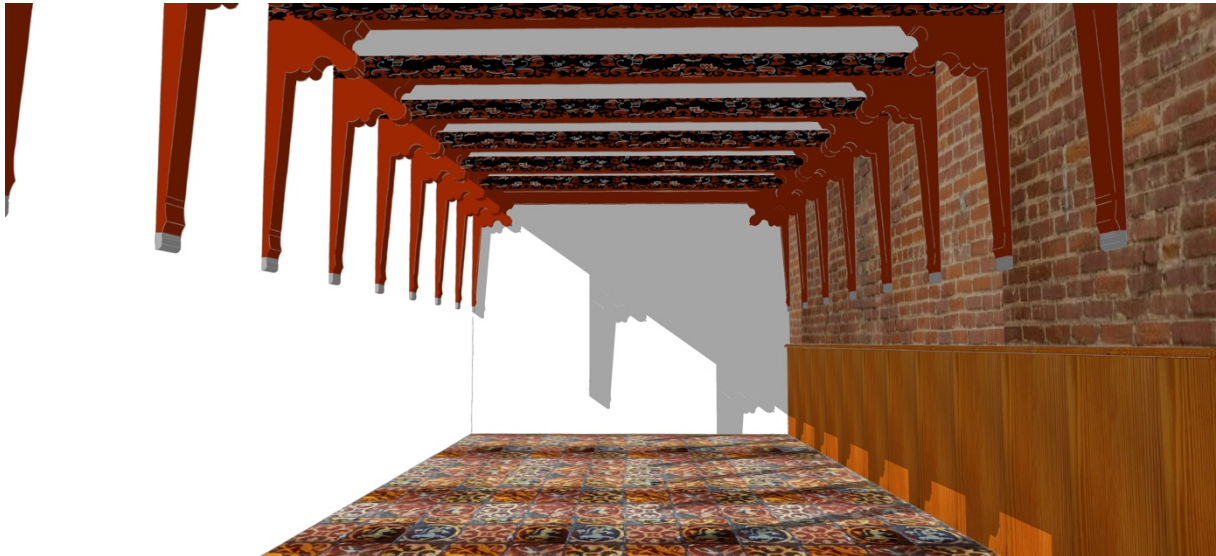
Huys der Kunsten neemt in 2021 met het project Hart van de Handel twee soorten restauratie ter hand:

A – de restauratie van de historische rankenschilderingen in Huys der Kunsten

B – de achterstallige werkzaamheden volgens inspectie van de Monumentenwacht Overijssel

A – Historische Rankenschilderingen

In het bouwhistorisch onderzoek (daterend 1996 – 1999) zijn fragmenten van Rankenschilderingen afgebeeld die gevonden zijn op oude balkresten ter plaatse. Deze fragmenten waren de aanleiding voor een intensieve samenwerking met het CIBAP, vakschool der verbeelding te Zwolle. In 2020 is door twee studenten van de ‘excellent groep, restauratie-schilderen’ studie gemaakt van deze historische rankenschilderingen. Meerdere bezoeken aan Huys der Kunsten en het bouwhistorisch depot van de gemeente Kampen, leverden informatie voor een eerste voorzichtige verkenning. Antal en Sander hebben dit gedaan als onderdeel van hun eindexamenstudie aan het CIBAP. Met behulp van een meester-restaurateur zijn rankenschilderingen uit die tijd bekeken en onderzocht. Tenslotte is er een keuze gemaakt en een sjabloon ontwikkeld. Het is aannemelijk dat de versieringen aan de historische balken en consoles er zo hebben uitgezien. Ook naar de juiste kleur deden de studenten onderzoek; vroeger werden dergelijke schilderingen aangebracht met pigment, dat gemaakt werd door edelstenen te malen. Een kostbare versiering. Vervolgens is gekeken naar verf in drie in de middeleeuwen veel gebruikte kleuren: aardegroen, azuriet en ossenbloedrood. Hierbij is gekozen voor de laatste twee kleuren. De sjablonen zijn bij de entree bij wijze van proef op enkele balken aan de onderzijde aangebracht. In vervolg hierop wil Hart van de Handel in 2021 een grotere studie- en praktijkgroep aan het werk zetten, waarbij ook de rankenschildering aan de zijkanten van de balken wordt onderzocht. Daarna ligt het in de bedoeling om de peerkraalconsoles (houten voetstukken onder aan de balken) te onderzoeken en te voorzien van de historische schildering.

Impressie van het beeld dat Huys der Kunsten bood in circa 1440

B - Monumentenwacht

Op advies van de monumentwacht is voor de beide panden (Voorstraat 16 én Voorstraat 20) een plan gemaakt om het achterstallig onderhoud aan te pakken; het betreft hier werkzaamheden aan de voorgevel van de smederij, slechte plekken in het hout te vervangen en de ramen aan voorzijde te voorzien van monumentenglas. Eveneens op voordracht van Monumentenwacht is overleg gaande inzake de luchtkwaliteit van beide panden. In de historisch smederij is sprake van vervuiling (ijzer en roetdelen) die de luchtkwaliteit nadelig beïnvloedt. In Huys der Kunsten is sprake van te veel vocht; metersdikke muren zijn in de veertiende eeuw zonder fundering in het grondwater geplaatst. Deze hoeveelheid vocht kan de kwaliteit van het monument in de toekomst aantasten. In overleg met Rijksdienst voor het cultureel erfgoed wordt onderzocht welke vorm van klimaatbeheersing de meest geëigende zal zijn voor de instandhouding van de historische gebouwen.

5. Immaterieel erfgoed

Alexander Jager, (geïntroduceerd in paragraaf 2) heeft ons geleerd dat er zaden van hop zijn aangetroffen bij de archeologische opgravingen; dit duidt op een aanwezige vergunning voor het brouwen van bier. Niet verwonderlijk daar Henrick Aeltsz zelf degene was die voor de vergunningen zorgde in de gemeente Kampen.

In die tijd was het brouwen van bier haast een levensvoorwaarde (het water was veel te vuil) en een van de meest begeerde vergunningen. Onder andere bierpullen gedateerd uit 13^e en 14^e eeuw, uit de

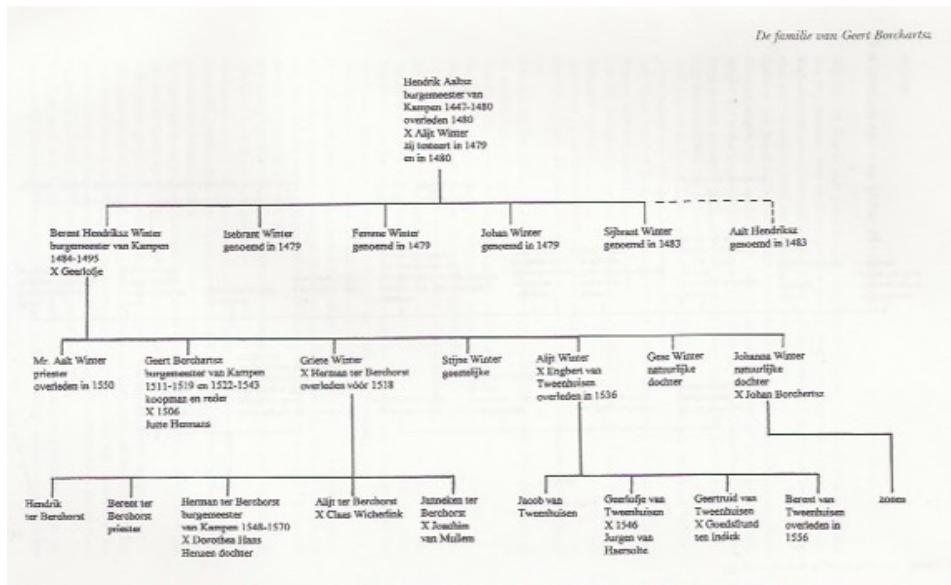
collectie van het archeologisch archief, staafden dit verhaal. Onderzoek in samenwerking met het Stadsarchief van Kampen, leerde ons meer over de stamboom van de rijke koopman en bierbrouwer. Aannemelijk is dat niet Henrick zelf in de brouwerij stond, maar zijn dochters en kleindochters. Medewerkers van het Stadsarchief en enthousiaste vrijwilligers onderzoeken op ons verzoek de historische werkwijze van het bierbrouwen (o.m. beeldmateriaal uit het Digestum Vetus) én de rol van de vrouw in de Middeleeuwen. In samenwerking met ambachtelijke Brouwerij Hettinga (Zwolle) en andere bierbrouwers wordt een virtueel provinciaal* biermuseum opgericht. Dit zal het immateriële en inmiddels populaire erfgoed van ambachtelijk bierbrouwen in de provincie bewaren en delen met de grote groep liefhebbers. Wegens beperkende maatregelen voor musea wegens het Covid-19 virus wordt dit een virtuele brouwerij c.q. provinciaal biermuseum. In dit museum zullen ook de archeologische vondsten een vaste plek innemen. Mochten de omstandigheden wijzigen dan kan dit museum in de toekomst een fysieke plek krijgen in Museum Huys der Kunsten. Om de vrouwen uit de middeleeuwen te eren wordt er een speciaal bier ontwikkeld in samenwerking met Hettinga. De historische setting en tijdsbepaling rond 1500 zal doorslaggevend zijn bij de smaakontwikkeling hiervan. De vrouwen aan wie dit bier wordt opgedragen zijn nazaten van Henrick Aeltsz en tot dusver onderbelicht in de geschiedenis**.

**Bierbrouwen is een bijzondere vaardigheden die in Overijssel al vroeg werd toegepast. Ambachtelijk bierbrouwen is een van oorsprong een huishoudelijke activiteit. De eerste gespecialiseerde brouwers in onze contreien waren te vinden in 'grote huishoudens' waar voor het brouwen van bier speciale ruimtes waren ingericht. Bierbrouwers behoorden dan ook niet zelden tot de meest welgestelde en invloedrijke personen van de stad; brouwers vervulden vaak belangrijke bestuursfuncties als hopman, raadslid of zelfs burgemeester. De eerste commerciële brouwers ('coopbrouwers') met de bierbrouwerij als gespecialiseerde tak van nijverheid, manifesteerden zich met de opkomst van de steden in de 12^e en de 13^e eeuw. Hier verenigden de brouwers zich per stad in gilden, die in de loop der eeuwen veel macht verwierven. Vanwege de bieraccijnzen, die voor een groot deel de stedelijke schatkist vulden, hadden ook de stadsbesturen groot belang bij een goed lopende biernijverheid.*

***In principe werden vrouwen in de Middeleeuwen als ondergeschikt aan de man gezien, Na het huwelijk raakte een vrouw haar zeggenschap kwijt en werden haar landerijen eigendom van haar echtgenoot. Zo kookte en poetste ze, maalde het graan, brouwde het bier. Ook in het huishouden van Henrick Aeltsz was het vanzelfsprekend dat ongetrouwde dochters zich dienstbaar opstelden. Hij kreeg één dochter (Femme) en maar liefst 4 kleindochters: Griete, Alijt, Gese en Johanna. Er waren ook in de middeleeuwen dames die gewoon hun eigen gang gingen en hoge posities innamen*

ondanks de heersende denkbeelden. De nazaten van Henrick waren niet allemaal onderdanig types, zo was er Gese die nooit wilde trouwen. Hun rol in Kampen en voor het Bierbrouwen zal in Hart van de handel 2.0. worden onderzocht.

Stamboom Henrick Aeltsz

Virtueel Biermuseum

In de provincie Overijssel zijn een kleine 30 professionele ambachtelijke brouwerijen en dit aantal neemt gestaag toe: steeds meer amateurs zien dit als hobby, maar door velen wordt het inmiddels erkent als een belangrijk onderdeel van ons culturele erfgoed. Al met al worden er vandaag de dag in Overijssel weer tientallen soorten bier gebrouwen met een palet van honderden smaken. Dit in kaart brengen is een uitdaging die Hart van de Handel zich stelt. Er wordt een begin gemaakt met de inventarisatie, die gepresenteerd wordt op een speciale website (biermuseumkampen.nl). Deze site wordt ontwikkeld als een provinciaal virtueel museum. Daarnaast wil Biermuseum Kampen zich ontwikkelen als kenniscentrum voor liefhebber en professional, onder meer door Blogs en Vlogs van de aangesloten Brouwers. Een goed uitgewerkt projectplan hiervoor wordt momenteel gemaakt. Deze zien wij als ontwikkelkosten vooraf en zijn derhalve niet meegenomen in de begroting. Een bijzondere presentatie van het resultaat wordt aangeboden aan de Commissaris van de Koning, dhr. Ir. A.P. Heidema rond 22 november 2021.

6. Resultaten

De concrete resultaten van Hart van de Handel 2021 zijn:

- Tentoonstelling van de belangrijke restauratie met boek en brochure
- Restauratie Rijksmonumenten Voorstraat 16 en Voorstraat 20.
- Virtueel biermuseum (website) en inventarisatie bierbrouwers provincie Overijssel
- Intensieve media en marketingcampagne bij alle onderdelen.

7. Tot besluit

De drie onderdelen van Hart van de Handel, de schilderijen, de vondsten en het ambacht vertellen samen het verhaal van Kampen als Hanzestad. Het project 'Hart van de Handel' draagt bij in de sfeer en beleving van de Middeleeuwen, de tijd van de Kamper Kogge, de glorie tijd van Kampen. Huys der Kunsten behoudt en bewaard twee Rijksmonumenten en de geschiedenis daarvan. Het museum toont de verbinding door de eeuwen, onder meer door te tonen hoe actueel archeologie is. Op deze wijze wordt een historisch en momenteel zeer geliefd ambacht, dat van het bierbrouwen, geactualiseerd en in verband met de geschiedenis getoond. Het immateriële erfgoed van de provincie Overijssel krijgt hiermee een belangrijke impuls, hiermee wordt het verhaal van Overijssel verteld, een verhaal dat in de Middeleeuwen begint en nu nog volop leeft!

Historische muur van Huys der kunsten, ten tijde van de ingrijpende restauratie 2001.

Museum Huys der Kunsten
houdt met Hart van de Handel
het immateriële erfgoed
Bierbrouwen door de eeuwen heen
Levend!